

DE LAATSTE DAGEN

VAN HET

PAUSLIJK LEGER

DOOR

DE ERVENAARDE HEREN A. DE VRIES EN J. DE VRIES

VERVOLGERS VAN DE PAUSLIJKE LEGER

VERVOLGERS VAN DE PAUSLIJKE LEGER

MECHINGEN

H. DE VRIES

DRUKKER VAN H. N. DE PAUS, VAN DE H. CONGREGATIE VAN
PROPAGANDA EN VAN HET APOSTOLISCH NEDERLANDSCH

(1870)

DE LAATSTE DAGEN
VAN HET
PAUSELIJK LEGER

DOOR

den eerw. Pater Eugene de Gerlache, S. J.

AALMOEZENIER BIJ DE PAUSELIJKE ZOUAVEN,

vertaald door P. J. Verbist, R. K. P.

J. V. Charneux

MECHELEN.

H. DESSAIN,

1871

DRUKKER VAN Z. H. DEN PAUS, VAN DE H. CONGREGATIE DER
PROPAGANDA EN VAN HET AARTSBISDOM VAN MECHELEN.

—
1870.

Men heeft alreeds verschillende, min of meer nauwkeurige verhalen in 't licht gegeven betrekkelijk de droeve voorvallen, welke Rome's overweldiging en 's Pauzes gevangenschap voorafgingen en vergezelden. Desniettemin zal het volgende verslag, medegedeeld door eenen ooggetuige, die een werkzaam deel genomen heeft aan de feiten welke hij verhaalt, zijne belangrijkheid geheel en gansch blijven behouden. In 1867 behoorde de Eerw. P. Eugeen de Gerlache reeds onder de aalmoezeniers des pauselijks legers; en na dapperlijk zijne bediening uitgeoefend te hebben op het slagveld van Mentana, had hij de belangwekkende beschrijving van dien roemvollen dag uitgegeven. 't Verhaal welk hij ons heden toestuur, toont ons dezelfde mannen en denzelfden moed in een somberder, doch niet min roemrijk daglicht. In stede der zegepraal is het de slachtoffering; is de slachtoffering ook niet de edelste der overwinningen?

H. RAMIÈRE, S. J.

DE LAATSTE DAGEN

VAN HET

PAUSELIJK LEGER.

Rome, 23 September 1870.

WELEERWAARDE PATER,

Ik zend u aantekeningen, die bestemd waren voor den algemeenen aalmoezenier des pauselijks legers. Zij kunnen hare eerste bestemming niet meer bereiken, mits er thans geen pauselijk leger meer bestaat; echter heb ik het mij als eenen plicht aangerekend, ze in 't licht te geven, en hulde te bewijzen aan den geest van geloof, van dapperheid en van onderwerping, die tot het laatste oogenblik toe het regiment der pauselijke Zouaven bezielde heeft. Deze aantekeningen maken noch een verslag, noch een rechtvaardigend gedenkschrift, noch eene lofrede uit; 't is de openbaring eener overtuiging, 't is de hulde door eenen overwonnene bewezen aan beroemde overwonnelingen, welke hij stapswijze drie jaren

in of meer
en betrek-
me's over-
p vooraf-
n zal het
enen oog-
men heeft
e belang-
ehouden.
de Ger-
pauselijks
ng uitge-
Mentana,
van dien
welk hij
mannen
och niet
egepraal
ing ook

S. J.

gedurende gevolgd heeft in de baan van zelfop-offering en verloochening, welke deze heldhadtige soldaten doorloopen hebben.

Gij weet, tot hoeverre de terugroeping der Fransche troepen uit Civita-Vecchia den toestand des Heiligen Vaders moeilijk maakte. De Heer scheen keizer Napoleon te waarschuwen nopens den door hem bedreven misslag en de rampen, welke er zouden op volgen; want de inscheppingsdag van generaal Dumont, te Civita, was de dag der nederlaag van generaal Frossard en maarschalk Mac-Mahon te Forbach en te Wœrth. Aanstonds vergde het *herboren* Italië luidkeels zijne hoofdstad; en zoo de koning en het ministerie langs den eenen kant vreesden openlijk met de vreemde gouvernementen af te breken en aan de werkende partij eene grootere macht toe te kennen, langs den anderen werden zij zelve medegesleept door den stroom der verdoolde denkwijze. Een aanzienlijk Piemonteesch leger, bereid om ons grondgebied te overweldigen in de omstreken van Montefiascone en Corese, werd te Orvieto bijeengebracht; de kroonprins zelf begaf er zich heen, om aan die vijandelijke bevooging zooveel onbeschroomdheid mogelijk bijtezetten. Te Florencië ontstond er aarzeling, er werden bevelen en tegenbevelen gegeven, tot het oogenblik toe, waarop het leger van 't katholiek Frankrijk onder de muren van Sedan, door

de krijgsmachten van den koning van Pruisen verpletterd werd. De tusschenkomst van 1849 en die van 1867 niet meer te duchten wezende, besloot men vooruit te trekken; doch men deed het met evenveel schroom als de roover, die, op het oogenblik dat hij een weerloos slachtoffer met de moorddadigste wapens wil bespringen, zich het kil zweet van het voorhoofd voelt vloeien. De ongelukkige koning Victor-Emmanuël, alvorens den stap te doen, die hem tot in het diepste des afgronds moest nederwerpen, gevoelde eene dergelijke wroeging; en om er aan te ontsnappen trachtte hij den Paus over te halen om hem den aanslag, tegen zijn gezag gesmeed, eenigerwijze te doen bekrachtigen. Een der schalkste ingewijden uit de school van Cavour werd met deze onderhandeling belast. Men zal mij toelaten den brief aan te halen, welken hij, van wege Victor-Emmanuël, den Paus overhandigde. Deze brief draagt het merk van den strijd tusschen de revolutionnaire dwalingen en de godsdienstige wroegingen, welke in tegenovergestelden zin de ziel verontrustten des vorsten uit het huis van Savooie, die aan de onchristelijke secte verslaafd was; hij is verbonden aan mijn verhaal door eene bijzondere omstandigheid; 't was na deszelfs lezing dat de Heilige Vader voor de laatste maal Zouaven in bijzonder verhoor ontving. Zie hier den tekst van dezen brief:

ZEER HEILIGE VADER,

« Met de genegenheid van eenen Zoon, met het geloof van waren Katholiek, met de rechtzinnigheid van eenen Koning, met de gevoelens van eenen Italiaan, wend ik mij, nog even als voortijds, tot het hart van Uwe Heiligheid.

« Een gevaarvol onweder bedreigt Europa. Met hulp des oorlogs die het middenpunt des vastelands verwoest, neemt de partij der wereldburgerlijke revolutie toe aan stoutheid en schaamteloosheid, en bereidt hare schichten vooral in Italië en de provinciën door Uwe Heiligheid bestuurd, om het Pausdom en het koninkrijk omver te werpen.

« Ik weet, Zeer Heilige Vader, dat uw grootmoedig hart nooit voor het gevaar zou achteruit wijken; maar ik, katholieke koning en koning van Italië, en, in die hoedanigheid, door de schikking der goddelijke Voorzienigheid en door den wil der natie, als borg en behouder der lotsbestemming van al de Italianen aangesteld, ik voel den plicht het behoud der orde in het schiereiland, en de veiligheid van den Heiligen Stoel te moeten handhaven.

« Nu dan, Zeer Heilige Vader, de gemoedstoestand der volkeren door Uwe Heiligheid bestuurd, en de aanwezigheid in hun midden van vreemd krijgsvolk uit verschillende landstrecken met verschillende inzichten toegesnel, zijn eene bron van onrust en oogenschijnlijke gevaren voor allen. De toeval of de gisting der driften kan aanleiding geven tot geweldenarijen en tot eene bloedvergieting, welke het van mijnen en uwen plicht is, Zeer Heilige Vader, te vermijden en te beletten.

« Ik zie de onvermijdelijke noodwendigheid voor de veiligheid van Italië en van den Heiligen Stoel, dat mijn krijgsvolk, reeds tot bewaking der grenzen aangesteld, vooruitrukke en de stellingen bezette, die onmisbaar zijn tot veiligheid Uwer Heiligheid, en tot behoud der regeltucht.

« Uwe Heiligheid zal in dezen maatregel van voorzorg

geenen vijandigen akt willen zien. Mijn gouvernement en mijne krijgsmachten zullen zich volstrekt bepalen in eene bewarende en beschermende werking der gemakkelijk verzoenbare rechten der Roomsche bevolkingen met de onschendbaarheid des Pausen, en zijns geestelijken gezags met de onafhankelijkheid van den Heiligen Stoel.

« Indien Uwe Heiligheid, waaraan ik niet twijfel, en zoo als haar gewild karakter en hare goedaardigheid mij toelaten te verhopē, met eenen aan den mijnen geijiken wensch bezield is, om elken strijd te vermijden en het gevaar elker geweldenarij te ontsnappen, zal Zij met graaf Ponza di San Martino, die Haar dezen brief zal bestellen, en die met de behoorlijke bevelen voorzien is, de overeenkomsten kunnen aangaan, die best tot het gewenschte doel zullen achijnen te moeten leiden.

« Dat Uwe Heiligheid mij toelate nog te verhopē dat het tegenwoordig oogenblik, zoo plechtig voor Italië als voor de Kerk en voor het Pausdom, den geest van welwillendheid werkend zal maken, die zich nooit in Uw hart heeft laten uitdooven, jegens dat land, dat ook Uw vaderland is, en de gevoelens van verzoening, die ik steeds, met onvermoelijk volhardē heb trachten in daadzaken over te brengen, opdat, voldoening gevende aan de nationale verzuchting, het Hoofd der Katholiciteit, door de verkleefdheid der Italiaansche volkeren omringd, tevens op de oevers des Tibers eenen luisterlijken en van alle menschelijk oppergezag onafhankelijken zetel zoude behouden.

« Uwe Heiligheid, met Rome van de vreemde krijgsbenden te verlossen, met het te onttrekken aan het gedurig gevaar van het strijdperk der omwerpende partijen te zijn, zal een bewonderenswaardig werk verricht, den vrede aan de Kerk teruggegeven, en aan Europa, door de gruwelen des oorlogs verschrikt, getoond hebben, hoe men groote veldslagen kan winnen en onsterfelijke zegepralen behalen, door eenen akt van rechtvaardigheid en door een enkel woord van genegenheid.

« Ik bid Uwe Heiligheid, mij haren Apostolieken zegen te

willen geven, en ik hernieuw aan Uwe Heiligheid de uitdrukking der gevoelens mijns diepen eerbieds.

« Florencië, 8 September 1870.

« Uwer Heiligheid de zeer ootmoedige,
zeer gehoorzame en zeer verkleefde Zoon,

« VICTOR-EMMANUEL. »

Om de rechtzinnigheid van dezen al te beleefden schrijfrant te waardeeren, moet men zich herinneren dat het handteeken van dezen brief het eigenste is, dat den voorbedachten aanslag van Castelfidardo bevolen heeft. Wat het eenige voorwendsel betreft, in dezen brief vooruitgebracht om den hatelijken aanslag, welken men bereidt, te kleuren, namelijk de noodwendigheid van waarschijnlijke wanorden te voorkomen, het Romeinsche volk heeft zich belast dit te wederleggen : 't is immers bekend dat, in weerwil der ophitsingen van allen aard en het met volle handen gezaaide geld, men vóór de overweldiging zelfs geen schijn van oproer heeft kunnen doen ontstaan : « *Mentita est iniquitas sibi*. De boosheid heeft haarzelven belogen » — Doch ik herneem mijn verhaal.

De laatste afdeeling der Zouaven was te Rome angekommen op woensdag 7 : het was nagenceg samengesteld uit 85 jongelingen, waarvan verschilligen reeds in dienst waren geweest. De Zouaven uit Canada, ten getalle van 57, waren van hooger op gekomen. De priester die hen

vergezeld van Montréal, vroeg mij om ze den Heiligen Vader voor te stellen, voor hun vertrek naar de depots van Civita. Den 8sten, feestdag van O.L.Vrouw, ging ik Mgr Francis Ricci opzoeken, en ik vroeg hem verhoor voor 's zaterdags, 10 : « Neen, zeide hij, breng ze morgen hier ; als men « van zoo verre komt , kan men niet te spoedig « onthaald worden. De Heilige Vader zal u met « hen morgen ontvangen, ten vijf ure, als hij zich « naar de gaanderijen begeeft. » 's Anderendags werd graaf Ponza, 's morgens te Rome aangekomen, door kardinaal Antonelli ontvangen, wien hij den inhoud van 's konings brief aan Zijne Heilichheid mededeelde, en bekwam verhoor van den Paus voor 's zaterdags 's middags. Op denzelfden dag, en op de gestelde uur kwamen wij in het Vatikaan. De Zouaven waren met wonderbare snelheid gekleed geworden. Een enkele ontbrak, zijne hooge gestalte hem belet hebbende onmiddellijk kleedingstukken in het magazijn te vinden. Als de Heilige Vader, in gezelschap zijner twee kamerheeren binnentrad, was zijn gelaat zacht en helder, doch treurig. Ik knielde aan den ingang van het vertrek neder, hij reikte mij zijne hand om te kussen, doch bleef verbaasd stil staan, na deze edelmoedige jongelingen aanschouwd te hebben, welke men hem stoutmoediglijk kwam verzoeken, *als vreemdelingen* terug te zenden, of welke men zich bereidde onder honderdmaal tal-

rijkere krijgsmachten te verpletteren. « Ik ben
« altoos ontroerd, mijne kinderen, als ik u rond
« mij zie toesnellen; doch vooral ben ik het in de
« tijdsomstandigheden welke wij doorkruisen;
« behalve den vijand, die ons langs buiten be-
« dreigt, is er een andere, welken wij moeten ont-
« wijken, 't is de vijand van het menschelijk ge-
« slacht, 't is de zonde. Weest dus op uwe hoede;
« bidt veel, en opdat Gods hulp u ter zijde blijve,
« ga ik u de zegening des Heeren geven: *Benedi-*
« *ctio*, enz. » Daarna begaf Zijne Heiligheid zich
tot elken der neergeknielde Zouaven, gaf hun
zijne hand te kussen, stuurde hun een hartelijk
woord toe, stelde hun een kleinen gedenkpenning
van den 8 December 1854 ter hand. De Heilige
Vader glimlachte een enkele keer tijdens dees
verhoor, sprekende over de kunst met dewelke
de Zouaven uit Canada hunne stulpen opgetim-
merd hadden, in het kamp van Rocca di Papa,
in 1868.

De doodsangst Zijner Heiligheid was begonnen
met den brief van den volmachthebber; hij zal
twaalf dagen duren, tot zijne gevangneming op
20 September.

Op denzelfden dag als Rome Pius IX midden
van algemeen gejuich het Water-Kasteel van
Acqua Marcia zegenende en inhuldigende vierde,
vernam men dat het Piemonteesch leger de gren-
zen overgetrokken was. De twee volgende dagen

liepen de ernstigste nieuwstijdingen in de stad rond; luitenant Ernest Kervijn was te Bagnorea gevangen genomen geweest, de bevelhebber de Saizy had zich met luitenant-kolonel de Charette vereenigd te Viterbo, en zij trokken gezamenlijk terug naar Rome, langs Vetralla, terwijl het Piemonteesch leger hen achtervolgde, doch zonder zich te laten afsnijden; de afdeeling van kapitein de Résimon te Civita-Castellana gekapituleerd hebbende, met den onder-luitenant Sevilla, de onder-officieren Prendergast, uit Canada; Dautas da Gama, Bresiliaan; de Berlichingen, Wurtemberger, enz.

Generaal Kanzler, getrouw aan de bevelen door den Heiligen Vader gegeven, had naar Rome teruggeroepen alle de troepen welke zich in de provinciën bevonden en de stad in staat van beleg gesteld. De afdeelingen werden in de kazernen geconsigneerd, en in den nacht van dinsdag tot woensdag deden het 6^e van het 5^e bataillon en het 6^e van het 2^e eene verkenning te Monte-Mario en te Ponte-Molle, waar men Italiaansche lanciers bespeurde. Twee zwarigheden van zeer verschillenden aard, doch van groot aanbelang, deden zich nopens de verdediging van Rome op; de eene sproot voort uit den toestand Zijner Heiligheid als Hoofd der Kerk en Vorst des vredes, de andere, uit de geringheid der verdedigingsmiddelen. Men moet Rome bewoond hebben, om de

uitgestrektheid van dezen muur van Aurelianus te kennen, welken men zou hebben moeten verdedigen met een leger van 10 duizend man, tegen vijf legerkorpsen, elk van 11 tot 12 duizend man en een schrikwekkend geschut. Nabij de poort Salara, waar ik gedurende de zes dagen der verdediging geplaatst was, was de opengespleten en waggelende muur ondersteund met houten schoren, en had niet meer dan 80 centimeters dikte; wij hadden een tamelijk groot getal veld- en belegeringsstukken, doch ternauwernood het derde gedeelte der noodige kanonniers voor de stukken die moesten geïmproviseerd worden. Ziedaar de stoffelijke zwaarigheid; de zedelijke zwaarigheid was niet min groot. Te Rome wilde men Romein blijven; men zag niet dan met den grootsten afkeer de Piemonteezen aankomen; doch men had schrik van zich te verdedigen: Vermits wij ons niet even als te Mentana uit den slag kunnen trekken, zegde men, laten wij ons overgeven, 't zal eenvoudiger zijn; laten wij ons onder goede voorwaarden overgeven, 't zal oneindig voordeliger wezen: wij zullen het bloed der Zouaven en de geheelheid der stad sparen. — De personen die den Heiligen Vader genaakten, vonden het antwoord dat hij aan M. Ponza di San Martino gegeven had in 't geheel niet behoorlijk, en vroegen hem of hij de Julius II der negentiende eeuw wilde zijn. Doch voor het grootmoedig hart van

Pius IX was er daar eene kwestie van eer, en de eer maakt geene overeenkomsten. « Ware ik « Johan Mastai niet, zegde hij tot eenen onzer « officieren, op acht-en-zeventigjarigen ouderdom, ik zou te paard zijn aan uw hoofd. » De Paus wilde, de Paus kon zijn tijdelijk gezag niet afstaan, dat gansch het katholiek bisschopsschap openlijk onontbeerlijk verklaard had voor de onafhankelijkheid van zijn geestelijk gezag; hij wilde, hij kon. op de eerste afëisching, *de remingtons*, welke de liefdadigheid der christenheid hem aangeboden had, aan de Piemonteezen niet overleveren. De Zouaven smeekten, met de tranen in de oogen, voor hem te mogen sterven; als Italiaansche vorst kon hij eene overeenkomst sluiten, als opperhoofd der Kerk kon hij zulks niet. De volgende brief, welken hij aan generaal Kanzler, minister der wapens, op dit uiterste oogenblik stuurde, toont zeer wel de gesteltenis van zijn vaderlijk hart, en de gedragslijn welke de Heer hem ingaf :

Brief van Zijne Heiligheid aan Generaal Kanzler.

« HEER GENERAAL,

« Nu dat men eene groote heiligschennis en de bovenmatigste onrechtvaardigheid gaat voltrekken, en dat de krijgsmachten eens katholieken konings de hoofdstad van de katholieke wereld belegeren, voel ik allereerst de noodwendigheid

van u te danken, u, heer Generaal, en ons geheel leger, over het edelmoedig gedrag, dat tot heden toe gehouden werd, over de toegenegenheid jegens den Heiligen Stoel getoond, en over de vastberadenheid aan den dag gelegd om deze metropool te verdedigen. Dat deze woorden een plechtig bewijsstuk wezen, die de regeltucht, de trouw, de dapperheid der troepen in dienst van den Heiligen Stoel getuigen. Wat den duur der nationale verdediging betreft, heb ik de verplichting te bevelen, dat zij enkel en alleen bestaat in eene protestatie, die gëeigend is om de geweldenaarij te bestatigen, en dat zij niet verder gedreven worde; dat men in onderhandeling trede nopens de overgaaf, zoodra de bres zal gemaakt zijn. Op dit oogenblik, waarop gansch Europa betreurt, dat er menigvuldige slachtoffers gevallen zijn in eenen oorlog tusschen twee groote natiën, dat men nooit zegge, dat de stadhouder van Jesus-Christus, onrechtvaardiglijk aangerand, in eene groote bloedvergieting heeft toegestemd. Onze zaak is die van God, en wij stellen onze gansche verdediging in zijne handen.

« Ik zegen u van harte, heer Generaal, alsook ons geheel leger.

In het Vatikaan, 19 September 1870. »

Zulksdanig waren de gevoelens des harten van den algemeenen Vader der geloovigen; dezen zij-

ner kinderen, die gekomen zijn om hem te verdedigen, zijn op de hoogte hunner taak en der liefde, welke zij hem toedragen. Men gaat vechten onder voorwaarden, welke den dood honderdmaal waarschijnlijker maken dan de zegepraal. Men zal daarom met te meer vurigheid ten strijde trekken; doch vooral wil men vechten als christen, men wil zijne ziel door de genade der sacramenten voorbereiden, om voor haren God te verschijnen. De aalmoezeniers zijn ontoereikend voor het groot getal biechten. Zij brengen den ganschen dag en een gedeelte des nachts in de kazernendoor; elk voorziet zich van een medalie der Heilige Maagd van eenen scapulier, van eenen Rozenkrans, van een rood kruisje door de paters van den H. Camillus de Lellis uitgedeeld. Aan niet eenen soldaat ontsnappen er in oogenblikken van hevigheid lasterachtige woorden voor God noch voor zijne Heiligen. Ik heb meer godslasteringen hooren uitspreken door eene kompanie bersaglieri, tijdens eene halve uur, dan ik er door gansch het regiment der Zouaven gedurende drie jaren had hooren uiten. Ik bracht in het fort Sint-Angelo den dag van maandag 12 en van dinsdag 13 over, en ik keerde er terug op woensdag 14, feestdag van H. Kruisverheffing, wanneer, ten negen ure, de bevelhebber des forts *te wapen* deed roepen: de vijand was te Monte-Mario verschenen.

Ik vertrok ten half tien voor de Volkspoort en

ik vond de kompanie van den heer de Gastebois, die van Ponte-Molle terugkeerde met Z. K. H. den infant don Alfonse de Bourbon d'Este, onder-luitenant, allen zeer afgemat en met stof bedekt. Zij hadden eenige lanciers ontmoet, die bij hunne aankomst teruggeweken waren. Ik volgde tot op de brug de kompanie van M. du Reau ; omstreeks twee ure kwam de kompanie van M. Mauritius du Bourg aan. Wij verwijlden dáár tot omstreeks zes ure, na eene kleine verkenning gedaan te hebben op de baan van Viterbo ; een Piemonteesch kamp, uit omtrent acht duizend man samengesteld, bevond zich nabij Storta. Terwijl zij den vijand verbeidden, spraken onze Zouaven hunne biecht onder de boomen, door een helderen zonsondergang bestraald. Ik twijfel grootelijks of men eveneens in het vijandelijk kamp te werk ging. In de stad wederkeerende nam een officier der dragonders den jeugdigen graaf Crotti de Costigliole, luitenant der lanciers, gevangen, die van zijn paard gevallen was, bij de verkenning te Monte-Mario. Bij den minister der wapens gebracht, ontving generaal Kanzler hem met groote welwillendheid : « Ik beklaag u, mijnheer, zegde hem de « minister, tegen den Heiligen Stoel in dienst te « zijn, terwijl gij eenen zoo verdienstelijken « naam opzichtens de Kerk voert, als de uwe is. « In aanzien der diensten door uwen vader in

« het Italiaansch parlement bewezen, en in aan-
« zien van den heer graaf de Maistre, mijn ad-
« judant en uw neef, geef ik u uw zwaard te-
« rug; gij zijt krijgsgevangene op uw woord. »
Om de woorden en de gedragslijn des generaals
jegens den jeugdigen luitenant te begrijpen,
moet men weten, dat zijn vader, graaf Crotti
de Costigliole, in het Italiaansch parlement de
onbeschroomdste verdediger is van de rechten
der Kerk. Op 19 September gaven de dag-
bladen des schiereilands eenen heerlijken brief
in het licht, door hem geschreven ter gelegen-
heid der overweldiging van de Pauselijke Staten.
De brief is een onwederlegbare pleitrede ten
voordeele der verdedigers van den Heiligen
Stoel; hij antwoordt op voorhand met de zege-
vierendste welsprekendheid op de beschuldigin-
gen welke men tegen ons inbrengt, en tegen de
beledigingen, met dewelke wij zullen gedrenkt
worden; hij wettigt onze verkleefdheid, onze
hardnekkigheid om de onafhankelijkheid der
Kerk te waarborgen, om het laatste bolwerk van
het gezag in de wereld te behouden.

Terwijl de verdediging in Rome tot stand
kwam en op God steunde, meer nog dan op onze
remingtons, schaarden talrijke legerkorpsen zich
rond de Eeuwige Stad. De hoofdgeneraal Cadorna
rukt vooruit langs de noordzijde, met drie afdee-
lingen, welke hij schijnt te willen richten op het

gedeelte der stad, dat zich van de Volks-Poort tot de Sint-Lauwerijs-Poort uitstrekt; generaal Angioletti komt langs het zuiden en schijnt de St-Jans-Poort te willen bereiken; generaal Bixio van de westzijde komende, wordt in de villa Pamphili verwacht. Onze troepen zijn verdeeld in vijf afdeelingen, daarbij nog eene middenafdeeling op de standplaats Colonna, aangevoerd door kolonel de Charette, die zich naar het meest bedreigde punt moet begeven. Onze kolonel heeft zijn algemeen kwartier in de villa Medici (Franse Akademie), alwaar hij zich bevindt met den bevelhebber de Traussures, MM. de Ferron en Merabal. De heer bevelhebber de Lambilly en M. de Fumel kwamen er later.

De ernstigheid des toestands vermeerderde van oogenblik tot oogenblik. Het was alsdan, dat de heer baron de Charette, den vorigen dag uit Viterbo binnengekomen met twaalfhonderd man voet- en paardenvolk, het edelmoedig plan opvatte, van met het vallen des avonds eenen uitval te wagen tegen het kamp van La Storta, met twee bataillons Zouaven, een escadron dragonders en alle onze veldstukken. Men was bezig met de kompanies, tot dezen ridderlijken krijgstoht bestemd, aan te wijzen, toen, rond drie ure des avonds, de schildwachten, die aan de voorposten van Ponte-Molle geplaatst waren, het galoppeeren der paarden hoorden, en een volmachthebber

e Volks-Poort
ekt; generaal
en schijnt de
generaal Bixio
t in de villa
zijn verdeeld
ne middenaf-
, aangevoerd
aar het meest
kolonel heeft
Medici (Fran-
ndt met den
e Ferron en
Lambilly en

ermeerderde
s alsdan, dat
gen dag uit
onderd man
lig plan op-
eenen uitval
a, met twee
agonders en
zig met de
krijgstocht
rie ure des
voorposten
aloppeeren
achthebber

bood zich aan door twee lanciers vergezeld. Het was graaf Caccialupi, stafluitenant-kolonel, drager eens briefs van generaal Cadorna aan generaal Kanzler, vragende vrije intrede der Italiaansche troepen binnen Rome, om er de orde te handhaven en de veiligheid der burgers te waarborgen. De generaal minister der wapens deed den onderhandelaar in gesloten rijtuig opnemen en ontving hem in het ministerie, waar hij kennis nam van den brief des generaals bevelhebbers van het Piemonteesch leger. Hij overhandigde hem vervolgens het volgende antwoord: « Ik heb « de uitnoodiging ontvangen, welke Uwe Excel- « lentie mij toestuurde, om de troepen onder haar « bevel te laten binnentreden. Zijne Heiligheid « wenscht Rome bezet te zien door haar eigen « krijgsvolk en niet door dat van eenen anderen « Souverein. Diensvolgens heb ik de eer u te ant- « woorden, dat ik besloten heb weerstand te bie- « den met alle middelen, die in mijn bereik zijn, « zooals eer en plicht het mij voorschrijven. » Bij het vertrek van den stafluitenant-kolonel, bracht generaal Kanzler hem ter kennis, dat luitenant Crotti vrij was en met hem mocht terugkeeren naar het Piemonteesch kamp.

Den 16 las ik 's morgens vroeg mis in de kerk Santa-Maria, Volksplaats, waar zich de kompanies van M. de Kersabiec en van M. du Bourg bevonden. Ik bracht het grootste gedeelte van de

dag over op den Monte-Pincio met de Zouaven van de kompanie der subsistenten, daarna met die der villa Medici; allen waren in de beste goedsgestellenis, zij kenden het gevaar, spotteden met de vermoeyenis dezer lange nachten op de muren doorgebracht, of uitgestrekt op een weinig stroo in de openstaande gaanderyen eeniger villa's; allen zegden met die dappere Hollandsche soldaten: « Wij sterven allen, allen, « voor den Heiligen Vader. » — Des avonds bood zich een nieuwe onderhandelaar aan te Ponte-Molle, bezet door de 3^e kompanie van het 3^e baillon; 't was de generaal graaf Corchidio de Malavolta, adjudant van den koning Victor-Emanuël. De ingang der poort verschanst zijnde, was het rijtuig, door den minister gezonden om dezen derden onderhandelaar op te nemen, genoodzaakt eenen langen omweg te doen langs de poort Angelica, en kwam hij slechts ten half acht op de aangeduide plaats. Middelerwijl was de adjudant eene kleine restauratie, aan de rechter zijde der brug binnengetreden, waar kapitein du Reau en luitenant Taillefer zich bevonden, en vroeg het middagmaal te nemen. Terwijl hij aan de tafel zat, richtte hij 't woord tot onze twee officiers en verwonderde zich over den weerstand, welken men scheen te willen bieden aan een onzaggelijk leger als hetgene, dat Rome ging insluiten: « Men vergist zich volstrektelijk, voegde

« hij er bij, nopens onze inzichten; wij komen
 « om de orde te doen eerbiedigen, wij komen als
 « broeders, wij koesteren den diepsten eerbied
 « voor den godsdienst en voor den Heiligen Va-
 « der. » — « Wat den eerbied van het Italiaansch
 « gouvernement voor den godsdienst betreft,
 « hernam kapitein du Reau, wij weten waaraan
 « ons te houden. In Italië zijn de geestelijke
 « goederen veil, de kloosterordens verstrooid of
 « vernietigd, den godsdienst beschimpt, het pro-
 « testantism gëeerd. Geen de minste wanorde
 « bestaat er te Rome; niemand verwacht eene
 « hoegenaamde beteugeling; de Zouaven verde-
 « digen het tijdelijk gezag van het Hoofd der
 « Kerk; geen katholieke is te Rome vreemd. »
 De adjudant van den koning *galantuomo* trad in
 de Pilotta binnen omstreeks acht ure; ondanks
 zijne talrijke medaliën en eerekruisen en de
 krijgshaftige gebaren, welke hij veinsde, was
 zijn gang belemmerd: men zag dat hij de
 zwakste was, omdat hij 't recht langs zijnen kant
 niet had. Van eerst af sprak hij aan generaal
 Kanzler over de onmetelijke verantwoordelijk-
 heid, welke de minister op zich ging nemen met
 het beleg te onderstaan; de menschlievendheid
 vereischte dat men het niet begon; 't was beter
 te handelen even als te Civita-Vecchia; meer dan
 vijftig duizend man zouden zich morgen onder
 de muren van Rome bevinden; die strijd was een

onzin, ingezien de veroverde provinciën het Italiaansch leger toegejuicht hadden; hetzelfde zou te Rome gebeuren. « De dapperheid der Zouaven « wordt overdreven. Ik begrijp dat het pauselijk « leger zooals het samengesteld is, er aan denkt « om met tien duizend man den aanval van vijf- « tien duizend der onzen af te weren; edoch, « tegen vijf of zes legerkorpsen van acht tot tien « duizend man elk, kwetst deze strijd de gevoe- « lens der menschlievendheid. Er zal eene groote « verantwoordelijkheid uit voortvloeien voor « den generaal, die ze aanvoert. Integendeel, « indien men vriendschappelijk overeenkomt, « indien men aan de algemeene zucht der Ita- « liaansche familie voldoening geeft, zal men een « beleg vermijden, dat door elken geest van « voorzichtigheid, van wijze politiek en verstand « verstooten wordt; men zal de toegenegenheid « van leger en vaderland voor den Heiligen Va- « der vermeerderen; want ik, voor mijn deel, « voegde de onderhandelaar er eindigende bij, « ik ken mij sterk, alle mijne soldaten, die Rome « zullen binnentreden, te doen uitroepen : *Leve* « *Pius IX!* en niet een zal mij ongehoorzaam « zijn. »—« Mijn generaal, antwoordde de minis- « ter, wij zijn op een gansch verschillig terrein « geplaatst; gij spreekt van politiek en eigen- « belang; ik en geheel het pauselijk leger, wij « kennen slechts onzen plicht. Gij dringt aan op

« die groote woorden van menschlievendheid,
« van bloedstorting; gij komt weder op de schrik-
« kelijkheden van Straatsburgs beleg en van den
« slag te Sedan; doch wie dan, de generaal Ca-
« dorna of wij, zijn onmenschlievend en bloed-
« dorstig? Zijn wij het, die onzen Vader en ons
« geloof verdedigen, of wel hij, die ons komt
« aantasten, in eene nauwelijks verschanste stad,
« zonder eenig waarschijnlijk voorwendsel, zon-
« der eenig recht dan het recht van den sterk-
« ste. Gij spreekt van de betoogingen der pro-
« vinciën welke gij komt te overrompelen: wat
« er is voorgevallen, is mij onbekend; al wat ik
« weet is, dat gij in verschilligen met de bedui-
« dendste stilzwijgenheid zijt onthaald geworden.
« Voor wat Rome aangaat, heeft graaf Ponza di
« San Martino u kunnen melden, wat hij verleden
« zaterdag gezien heeft, op de openbare plaats
« der Thermen, toen de Heilige Vader de Acqua-
« Marcia inwijdde; gedurende drie dagen, van
« 's maandags 12 tot 's woensdags 14, heeft het
« volk aan de uitnoodiging des Heiligen Vaders
« beantwoord, door met hem te gaan bidden op
« het graf der Apostelen; ziedaar ons volksbe-
« sluit. Mijne eer zoowel als mijne plicht gebie-
« den mij de stad te verdedigen, welke de Heer
« verkozen heeft om de woonplaats zijns Stad-
« houders te wezen. De verkleefdheid der Zoua-
« ven is geene overdrijving. Zij is overtuiging;

« en, met den generaal te beginnen tot den laatsten soldaat toe, zullen wij allen op onzen post « sterven. » Terwijl de minister der wapens zijn antwoord aan generaal Cadorna opstelde, onderhielden de heeren de Charette, de Maistre en de Beaumont zich met den onderhandelaar. De generaal Kanzler kwam binnen en deed hem het volgende geschrift ter hand stellen :

« EXCELLENTIE,

« De inneming van Civita-Vecchia verandert niet zelfstandiglijk onzen toestand , en kan , gevolgelijk, het antwoord niet wijzigen welk ik alreeds de eer heb gehad aan Uwe Excellentie toe te zenden , gedurende den dag van gisteren.

« Gij doet eenen oproep aan de gevoelens van menschelevendheid , die voorwaar niemand meer aan het hart liggen dan aan hen die het geluk hebben den Heiligen Stoel te dienen ; doch wij zijn het niet, die eenigerwijze de heiligschennende aanranding uitgedaagd hebben, waarvan wij de slachtoffers zijn. 't Is dus aan ulieden, u met zulke menschelevende gevoelens bezielde te toonen , met van eene onrechtvaardige aanranding af te zien.

« Wat de verzuchtingen onzer provinciën betreft , geloof ik, dat zij onbetwistbare proeven hunner verkleefdheid aan het pauselijk gouvernement gegeven hebben ; ik vrees de beoordeeling niet van Europa, dat is te zeggen van het gedeelte uit Europa, dat nog een gevoel van rechtvaardigheid behouden heeft.

« Doch ook hoop ik, dat Uwe Excellentie zal nadenken op de onmetelijke verantwoordelijkheid welke zij inloopt voor God en de vierschaar der geschiedenis , met het reeds al te veel vervoorderd geweld tot het uiterste te willen drijven.

« Geloof mij, enz. »

Ik vergat te zeggen, dat, naar het ministerie gaande en te Ponte-Molle wederkeerende, graaf Malavolta op aangename wijze aan verschillende pauselijke officiers het voordeel voorspiegelde, dat er voor hen gelegen was in den Paus te verlaten. Deze afvalligheid's munt, zoo gemeen in Piemont, ging te Rome niet. Omtreeks half elf des avonds, verliet de onderhandelaar den minister der wapens, na bij zijn afscheid, den baron von Arnim, afgezant van Pruisen gezien te hebben, die hem zijn inzicht had te kennen gegeven, van zich des anderendags 's morgens, rond zeven ure, naar het kamp te begeven bij den opperbevelhebber.

Wij hadden op eenen regelmatig en aanval gehoopt tegen zaterdags, opdat de volgende dag, zondag, verjaardag van Castelfidardo, voor ons eene wederwraak hadde kunnen zijn: doch te vergeefs. De welwillende wandeling van den Pruisischen minister naar het kamp, was het oprecht voorwendsel van dit uitstel niet; men wachtte tot dat generaal Bixio aangekomen en in de Villa Pamphili ingericht was. Ik benuttigde dit uitstel om de kompanies te bezoeken die uit Viterbo aangekomen waren, en die zich onder het bevel des majoors de Saisy bevonden, te Molletta, op den weg van Sint-Sebastiaan; in den namiddag, doorliep ik met onzen kolonel Allet, het gedeelte des muurs, dat zich tot de poort Pia uitstrekt,

en wij zagen volkomenlijk op eene kleine hoogte, achter de Villa Alberoni, tusschen Sint-Agnes en de Villa Albani, eene batterij kanons opwerpen, die daarna de bres moest openen naast de poort Salara.

Op zondag 18, feestdag van O. L. Vrouw van zeven Weeën, verjaardag van Castelfidardo, waren wij om vier ure te been; ik had den nacht overgebracht, gedeeltelijk in de voorkamer des kolonels, gedeeltelijk op het bed van den huisbewaarder der Villa Medici, gedeeltelijk op eene buitentrapp der gaanderij; de kompanies van M. du Reau, van M. Desclée en van M. Gastebois rangschikten zich in de dreef, die naar de Villa van Malte geleidt, naast den aardwal. Ten zeven ure droeg ik het heilig misoffer op, onder de volle lucht, op een altaartje, dat wij opgerecht hadden midden der iepenboomen des tuins, dank aan de zorgen der Dames van het Heilig Hart der H. Drievuldigheid des Bergs. Vóór mij had ik die Villa Borghèse en het vijandelijk kamp, waar ik graag gelooven wou dat men ook het heilig misoffer opdroeg; en ik droeg het heilig sacrifice aan den Heer op, opdat hij zich gewaardigen zou, wel dra zijnen luister te openbaren aan de oogen der heiligschendende onteerders zijns tempels. Daarna ging ik benedenwaarts de stad in, en bekwam goede tijdingen nopens de algemeene verdediging; de geest der troepen was uitmuntend. Na voor ee-

kleine hoogte,
Sint-Agnes en
ons opwerpen,
naast de poort

L. Vreuw van
Castelfidardo,
; ik had den
n de voorka-
et bed van den
gedeeltelijk op
de kompanies
n van M. Gas-
ef, die naar de
aardwal. Ten
ffer op, onder
wij opgerecht
les tuins, dank
eilig Hart der
mij had ik
ik kamp, waar
het heilig mis-
sacrificie aan
igen zou, wel-
de oogen der
mpels. Daarna
bekwam goe-
verdediging;
l. Na voor ee-

nige oogenblikken in het hospitaal des H. Gees-
tes gegaan te zijn, om Godfried Demers te bezoe-
ken, die gewond was geweest in den droeven
voorval van 12 Oogst, te Campo di Fiori, ging ik
opwaarts tot de Fransche Akademie. Den tuin
binnentredende, rond twee ure, hoorde ik een
regelmatig gemor van stemmen; 't was het ge-
bed der hollandsche Zouaven, die den rozenkrans
lazen. Dit vrijwillig en eenvoudig gebed, tegen-
over het gevaar, ontroerde mij heviglijk, en ik vond
dat wij niet beter God konden eeren, gedurende
den dag die aan zijnen dienst is toegewijd, dan
met zijnen lof te zingen. Ik verzamelde een vijf-
tigtal Zouaven; wij beklommen de trap des
aardwals, en onder die fraaie boomen, die de
moeder van Lodewijk XIII hadden zien voorbij-
gaan, hieven wij de Vesperpsalmen des zondags
aan. Twintig uren later moest het gedruisch van
bommen en kanonsballen ons gezang vervangen;
zoo was het dat onze Zouaven zich tot den strijd
bereid maakten, in den vrede der ziel en de
blijdschap des harten.

Een vierde onderhandelaar was nog in het
ministerie der wapens aangekomen zich thans
langs de poort Pia aanbiedende, iets wat ons deed
verstaan, dat het algemeen kwartier zeer nabij
was, tusschen de baan Nomentana en de baan Sa-
lara. Deze officier was drager van vijf brieven,
eenen voor Zijne Heiligheid, de anderen voor den

Kardinaal Sekretaris van staat, den generaal minister van oorlog, en twee afgezanten ; men antwoordde er niet op. Zonderling schouwspel door deze heiligschendende overweldigers der eeuwige stad gegeven ! Elders beven de zwakken wanneer zij door een machtig leger bedreigd worden; zij zenden onderhandelaars af om eerlijke vredesvoorwaarden te bekomen, hier grijpt gansch het tegenovergestelde plaats ; de zwakken zijn gerust, zij zien met blijdschap den dood naderen ; de sterken verkeerden in onrust en ontsteltenis; zij weten niet wat doen om hunnen goeden uitslag te bewimpelen, om hunne zegepraal uit te leggen ; zij vragen genade aan dezen, die zij gaan overwinnen. En wat deed de Heilige Vader, dit doorluchtig slachtoffer der revolutionaire kuiperijen en der Piemonteese schurkerijen. Hij bad en zegende zijne kinderen, die naar de stadswallen trokken om zijne onvervreemdbare rechten voor te staan. Op maandag avond trok hij voor de laatste maal als Souverein uit Rome ; hij begaf zich naar St-Jan-van-Lateranen, waar hij voor de geheiligde hoofden van de prinsen der Apostelen bad; daarna zich wendende tot den heer Baron de Charette, zegende hij de verschansingen, welke men op de markt opgeworpen had, om tegenstand te bieden aan de artillerie van generaal Angioletti. Dokter Kerr, een der dapperen van Castelfidardo, bijgestaan door Pieter de Lagrange en Raoul de Bois-

hue, had er zijne kleine mitrailleuse ingericht, welke hij uit Viterbo teruggebracht had, en die 's anderendags zoo wel moest werken.

« Ziedaar, mijn kolonel, zegde de H. Vader « aan M. de Charette, ziedaar hoe wij ons verdedigen, elk op zijne manier, gij met te vechten, ik met te bidden. » En die hoogwaardige en zoetaardige Paus, welke men graag verbeeldde als een heerschzuchtige, mededinger van Julius II, zegent met helder gelaat de werken onzer soldaten. Daarna begaf hij zich tot het klooster der Paters Passionisten en beklom knielend de vier-en-twintig trappen der Scala-Santa. 'T is wel het oogenblik voor u, om door het rechterhuis te trekken, even als uw goddelijke Meester, zeer Heilige Vader! want morgen is het de dag van den Calvarieberg, en deze straten van Rome, die heden weergalmen door de kreten *Viva il santo Padre, Viva Pio Nono; si difenda Santo Padre, Corraggio, Corraggio*; diezelfde straten zullen morgen, op hetzelfde uur, opgevuld zijn met godslasteraars en bezetenen, kreten slakende van dood aan den Paus, dood aan de Zouaven, dood aan de priesters!

Volgens de schikkingen der belegeraars en de aankomst van Bixio in de Villa Pamphili, konden wij niet meer twijfelen aan den aanval tegen 's anderendags. Ik bleef op de Volksplaats tot omtrent elf ure des avonds; daarna ging ik een wei-

nig rust nemen in de kamer van Mauritius Snoy, waar ik de voorwerpen der Zouaven gerangschikt had, sedert den aanvang der gebeurtenissen; en om drie ure 's morgens was ik te been. De Paters Augustijnen van Santa-Maria-del-popolo hadden de goedheid mij hunne kerk te openen, en 's morgens ten vier ure reikte ik de heilige communie uit aan de helft der kompanie van M. Mauritius du Bourg; daarna kwam de andere helft, en onder de mis communiceerde de heer de Kersabiec met de vrije soldaten zijner kompanie. Nog stond ik aan het altaar, toen een hevig kanonvuur in de richting der Via Nomentana losbrandde; 't was het bombardement der poort Pia en des muurs aan de villa Bonaparte, door de artillerie van drie Piemonteesche afdeelingen; niets dan dat. Eene beweging van blijdschap doordrong de rangen onzer soldaten, die zich naar hunne stellingen begaven aan de Volksplaats en aan het slachthuis; de zaak ging eindelijk beslist worden; zij gingen hun bloed voor de Kerk ten beste geven. Ik biechtte er nog verschilligen aan de kanteelen, die de Mis niet hadden kunnen bijwonen; en het Heilig Sakrament op mijne borst in een draagbaren communicop hangende, beklom ik de Villa Medici, van waar de kompanies naar het vuur werden gezonden.

Van de kanons, aan den Pincio geplaatst tot aan die der poort Pia, vormden de Zouaven en de

Squadriglieri eene lijn artilleurs, die op den aanval der Piemonteezen antwoordden. De kompanie van M. de Gastebois rukte vooruit tot nabij de poort; die van M. Berger en van M. Desclée bezetteden de Villa Bonaparte, voor dewelke de vijandelijke artillerie de bres ging openen; de omstreken der poort Salara werden dapperlijk verdedigd door de kompanie van M. Joubert. Na inlichtingen bekomen te hebben nopens den voortgang des aanvals, liet ik in de Villa Ludovisi de kompanie van M. du Reau, om meer den Pincio te genaken, welken men hevig bestormde; 't was alsdan dat ik den eersten in onze afdeeling gekwesten Zouaaf ontmoette; hij was uit Canada, hoorde toe aan de 6e afdeeling en hiet Sauvé. Een bal had hem aan het hoofd gekwetst; het bloed stroomde overvloedig, doch scheen hij mij niet al te zeer te lijden. M. de Troupures vertrouwde hem mij, om hem in de ambulance te brengen, die bij de Zusters van Maria-Reparatrix, H. Isidorus-sstraat, 17 ingericht is. Onderwege gaf de gekwetste mij zijne vreugde te kennen, door den kogel eens vijands des Heiligen-Stoels getroffen te zijn: « Wat een geluk voor mij en voor Canada! » Het was alsdan half acht. Bij mijn binnentreden in de Villa Ludovisi kwam men mij roepen om M. den luitenant Niel en M. den luitenant Brondoïs bij testaan, die ernstig gekwetst waren naast de batterijen, welke zij op den

Pincio verdedigden. Ik haastte mij op mijne voetstappen terug te keeren ; doch verschillende priesters aan den ingang der Villa Medici ontmoet hebbende, en ingezien men onze lieve gekwetsen naar Sint-Isidoor overbracht, herwon ik de bres, waar kapitein de Fumel mij riep om eenen Bretnjer, Lestourbillon genaamd, in zijne laatste oogenblikken bij te staan. Op dit oogenblik had er een dezer tooneelen plaats, zoo als er, helaas ! de geschiedenis van geen ander regiment meer aanbiedt. Onze remingtons antwoordden krachtiglijk op de vijandelijke artillerie; doch wij waren bewust dat onze kanons der poort Pia verbrijzeld lagen, dat de poort ging overweldigd worden, dat men naar de bres ging loopen, dit is te zeggen, naar den dood. De Zouaven der kompanie van M. Thomalé, welke ik drie dagen te voren gebiecht had, in de kaserne, kwamen, de kapitein aan hun hoofd, zich met God verzoenen. Terwijl wij gezamenlijk naar de plaats des gevaars vooruittrokken, gaf luitenant Garnier het bevel : *Op de knieën*, en allen ontvingen de generale absolutie.

De poort Salara bleef recht, doch honderd stappen verder was er eene ruime bres geopend. en de Zouaven der kompanie van M. Berger gaven hun hart lucht, elkander beurtelings met wonderbaren geestdrift aflossende, ontladden zij hunne remingtons op de Piemonteese linie-soldaten die kwamen afgestormd, en brach-

ten de grootste verwoestingen in hunne gelederen ; kaporaal Gustaaf Lasserre valt , de rechter knie doorboord met eenen kogel. Ondertusschen had het vuur der batterijen opgehouden ; men vraagt zich wat die stilte beduidt ; is zij de voorbode eens aanvals met de bajonnet ? Eensklaps bemerken wij den kapitein de France, die als parlementair komt toegelopen, achter zich eene onmetelijke witte vlag latende dragen , en uit de volle borst roepende : *Dat het vuur ophoude!* Wij begrepen terstond dat men kapituleerde. Er ontstond op dit oogenblik in het hart dezer jongelingen eene verhevene beweging van gramschap, opgevolgd door een wonderlijken akt van gehoorzaamheid. 't Was dan aan eene kapitulatie dat die drie jaren studie, oefening, geduld, edelmoedige wenschen tot vechten, moesten uitkomen; men kapituleerde tegenover de stormbreuk, langs waar de Piemonteezen nog den moed niet gehad hadden, binnen te dringen, op het oogenblik dat het geene bommen en kanons meer gold; maar wel de persoonlijke dapperheid der Zouaven, die met de bersaglieri maar zochten handgemeen te worden ; doch de Paus wilde het, men gehoorzaamde.

Dit had plaats omtrent het kwaart na tien ure. Alvorens verder te gaan, verlang ik een woord uitleg te geven nopens hetgene ik gezien heb, tot elf ure, op de plaats waar ik mij bevond: deze uit-

legging is noodig om ons te rechtvaardigen tegen het verwijt der Piemonteezen, die ons beschuldigen de kapitulatie geschonden te hebben, en om klaar te doen worden hetgene er voorviel bij mijn vertrek uit de Villa Ludovisi. Ten tien ure hadden wij, aan de poort Salara, geene de minste kennis der onderhandelingen. Wij hoorden, zonder het te kunnen begrijpen, 't geschreeuw der Piemonteesche regimenten, die in de stad binnen drongen. Toen, na de verschijning van kapitein de France, onze drie kapiteins bevel gaven het vuur te staken, trokken zij achteruit naar de plaats Barberini, die als tweede verdedigingslinie was aangeduid geworden, alvorens zich onder de muren des Vatikaans samen te scharen. 't Waren de Piemonteezen die, terstond na de inneming der poort Pia en de plaatsing van de witte vlag, de kapitulatie schonden, daar zij als overwinnaars de stad binnenkwamen, en zich naar het Quirinaal begaven, waar zij met geweerscheuten onthaald werden. Gedurende elke onderhandeling tusschen de oorlogvoerende partijen; gedurende dien wapenstilstand, het zij lang het zij kort, van eene ure of van acht dagen, 't is gelijk, moeten de troepen elk op hunne wederzijdsche standplaats blijven, ofwel in hunne kwartieren terugtrekken; zoo handelden ook de pauselijke soldaten, terwijl de Piemonteezen onstuimiglijk langs de poort Pia en later langs de bres binnentraden.

De kompanies Zouaven die de poort Salara verlaten hadden, vernemende deze openlijke schending der kapitulatie, welke men nog bezig was te bespreken, herwonnen al loopende hunne stelling nabij de poort. 't Is alsdan dat het toeval plaats greep, dat ik ga verhalen.

Op het oogenblik dat onze makkers den strijd verlaten hadden, om aan de bevelen des Heiligen Vaders te gehoorzamen, verbeidde ik aan den ingang der Villa Ludovisi om de gekwetsten Gustaaf Lasserre, Burel en drie anderen op te nemen. Men besteedde tamelijk veel tijds om een veldhospitaal te gaan halen, en ik verzocht aan kapitein Berger mij den sergeant de Boudard te willen laten, om mij mijne manschappen te helpen overbrengen; hij bleef mij even als Cakot, d'Arlon en een Hollander, ordonnancie des kapiteins, Herenthals genaamd. Terwijl ik den sergeant Crombez opzocht, die zwaar gekwetst was, kwam er een omnibus uit het Hotel d'Angleterre aan, zonder witte vlag met het kruis der overeenkomst van Geneve geteekend; men plaatste er ons vijf gekwetsten in, daarbij nog de drie soldaten, die hunne wapens met zich namen, niet vermoedende dat men ze als gevangenen beschouwde. Wij vertrokken langzaam door de moeie warande van den hertog de Sora; wij kenden de verwar- ring en den oploop niet, die aan de poort Salara en aan de poort Pia ontstaan was. Wij waren

nog tien meters van de omheining wanneer de kompanie van M. Joubert, den wapenstilstand geschonden ziende, haastiglijk kwam aangelooopen om hare stelling op nieuw te bezetten. Nauwelijks was het veldhospitaal de omheining der warande die aan het klooster der Capucienen uitkomt, voorbijgereden, of een kogel kwam eenen der muilen des treins treffen en wij zagen ons tegengehouden door eene linie-kompanie, godslasteringen en doodkreten uitbrakende. « Gij « hebt onzen majoor (majoor Pagliari) gedood, gij « onderhoudt de voorwaarden des wapenstilstands « niet, gij zult allen tot den laatsten toe sneuvelen ! » De toestand werd meer en meer gevaarlijk door de terugkomst der kompanie van M. Desclée, die van de plaats Barberini opkwam ; sommigen mikten op ons, de anderen duwden ons hunne bajonnet op de borst. Eindelijk, kon ik uitlegging geven aan eenen officier, die min onbeschoft was dan zijne soldaten, en hem de teekens aantoonende der overeenkomst van Geneve, welke ik aan den arm droeg deed ik alle de wapens uit den omnibus werpen, welke de gekwetsten er in verborgen hadden, en die voorde woedenden eene buit uitmaakten daar zij zich met razernij op wierpen. Deze buit verdeeld zijnde vroeg de officier mij onverhoeds den weg naar de poort Pia. « Keer weder langs de baan « welke gij ingeslagen zijt om hier te komen, zeg- « de ik hem, gij zult ons krijgsvolk niet ontmoet-

« ten.» Dan, op een teeken huns luitenants, begaf deze razende bende zich op loop in de richting der stormbreuk, en wij waren er van verlost.

Ik daalde langzamerhand de stad in, onze vijf gekwetsten in het H. Geest-Hospitaal voerende.

Eene droefgeestige en ongeruste bevolking krielde in de straten, wachtende op de uitkomst dezer worsteling. Ik vergeleek deze terugkomst in Rome op 20 September, in het midden des dags, met deze die ik drie jaren tevoren deed, van Mentana wederkeerende. Hier even als dáár, gekwetsten, tranen, droefheden: doch op Mentana's avond hadden wij de Eeuwige Stad verlost, en heden zien wij ze onverweldigd door een aantal ellendingen, ergernog dan de Garibaldisten. Ik bracht mijne gekwetsten over naar het H. Geestes Hospitaal. De plaats Narvonna overtrekkende, zag ik de eerste Italiaansche vlag zegevierend gedragen door een tiental winkeljongens, begeleid door straatbengels en twijfelachtig vrouwvolk: het tijdbegin der *vrijheid* nam aanvang; Rome was *herboren* met het overige van Italie.

Terwijl ik het hospitaal des Heiligen-Geestes binnentrok om onze gekwetsten te bezoeken, vernam ik den inhoud der kapitulatie, die zoc even geteekend werd en welker voornaamste artikels weldra zouden geschonden zijn. Zie er hier de tekstwoorden van.

ALGEMEEN BEVELHEBBERSCHAP VAN HET 4^e LEGER-
KORPS.

Kapitulatie voor de overgaaf der stad Rome, bedongen tusschen den algemeenen bevelhebber der krijgsmachten van Z. M. den koning van Italië en den algemeenen bevelhebber der pauselijke legers, wederzijds vertegenwoordigd door de ondergeteekenden.

Villa Albani, 20 September 1870.

I.

De stad Rome, behalve het gedeelte langs den zuidkant, afgepaald door de bolwerken Sanspírito, bevattende de Vatikanerbrug, en het kasteel Sint-Angelo en die de Cité Leonine uitmaakt; hare volledige wapenrusting, vlaggen, wapens, buskruidmagazijnen, alle de voorwerpen aan het gouvernement toehoorende, zullen aan de troepen van Z. M. den koning van Italië overgegeven worden.

II.

Geheel het garnizoen der plaats zal er met de oorlogseer uittrekken, zijne vaandels mededragende, alsook wapens en legertrousen. De militai-

re eer eens bewezen zijnde, zal het de vaandels afleggen, de wapens, ter uitzondering der officiers, die hunnen degen zullen behouden, hunne paarden en al wat hun toebehoort. De vreemde troepen zullen eerst uitgaan; daarna zullen de anderen komen, volgens hun slagorde, de linkerzijde vooruit. De uitgang des garnizoens zal morgen vroeg ten zeven ure plaats grijpen.

III.

Al de vreemde krijgsbenden zullen ontbonden, en de soldaten onmiddellijk in hunne haardsteden teruggezonden worden, door de zorgen van het Italiaansch gouvernement, dat ze van morgen te beginnen langs den ijzeren weg naar de grenzen van hun land zal verzenden. Het gouvernement heeft de faculteit van in aanmerking te nemen of niet, de pensioenrechten welke deze troepen regelmatig met het pauselijk gouvernement zouden kunnen bedongen hebben.

IV.

De inlandsche troepen zullen in de depôts geplaatst worden zonder wapens met de vergunningen welke zij thans genieten. Het gouvernement des konings behoudt zich, over hunnen toekomstenden toestand te beslissen.

V.

Zij zullen gedurende den dag van morgen naar Civita-Vecchia gezonden worden.

VI.

Beide partijen zullen eene kommissie benoemen, bestaande uit eenen officier der artillerie, uit eenen vestingbouwofficier en uit eenen intendentie beambte voor de overgaaf waarvan spraak is in art. I.

Voor de stad Rome :
Het stafhoofd, F. RIVALTA.

Voor het Italiaansch leger :
Het stafhoofd, F. D. PRIMERANO.

De luitenant-generaal bevelhebber
van het 4^e legerkorps,
F. CADORNA.

Gezien, bekrachtigd en goedgekeurd :
De generaal bevelhebber der wapens
van Rome,

KANZLER.

In het hospitaal, waar onze gekwetsten bezorgd werden door Mevrouwen Kanzler, du Puget en Stone, was mijne eerste zorg, te vernemen of

sergeant Crombezaangekomen was en of men het lichaam van de Giry en van Lestourbillon teruggebracht had. Dezen niet ontdekkende, wilde ik mij terstond naar de wallen begeven om ze op te zoeken. 't Was drie ure; onze troepen waren meest allen teruggekeerd op de Sint-Pietersplaats, waar men hun stroo aanbracht; de kompanies, aan de poort Pia gevangen genomen, waren opgesloten in den Gesù, anderen te Termini; het Italiaansch leger trok zegevierend binnen; de heiligscheennis was voltrokken. Mijn inzicht is geenszins alle de eerloosheden en de schanddaden dezer intrede aan te halen; om alles uit te leggen, zal ik mij beperken met de samenstelling aan te duiden dezer stroomen van vrijmakers, die de *orde* aan de stad Rome schenken, en de *veiligheid* harer inwoners kwamen waarborgen. Er waren daar drie zeer wel te onderscheiden bestanddeelen. De oprechte soldaten (Piemonteezen, Parmezanen, Boloneezen en anderen) eerbiedigden zichzelf. Hunne officiers gehoorzaamden aan een bevel dat van hooger hand uitgegaan was; wat de soldaten betreft, zij waren overtuigd, dat de Paus, de Zouaven en de vreemdelingen moede geworden, hen zelf geroepen had; wij hadden met hen slechts goede betrekkingen. Het tweede bestanddeel, samengesteld uit Garibaldisten, die in het regelmatig leger waren opgenomen geweest, was verfoeilijk; deze ellendelingen schep-

ten vermaak in de beleedigingen welke men den Heiligen Vader, de geestelijkheid, de Zouaven toestuorde; 't was voor hen de wederkans van Mentana. « Weet, zeide een dezer officiers aan « den overste des kloosters dat hij in bezit nam, « weet, dat ik hier was in 1848, en dat ik menige « wraakneming te Rome te verrichten heb. » De derde klas onzer vrijmakers was samengesteld uit Romeinsche bannelingen, uit uitelingen uit alle steden van Italië, die sinds twee dagen rond de stad zwerfden, en die achter de bersaglieri de stad binnenkwamen, huilende als duivels: « Leve « Rome hoofdstad! » en het grauw uitdagende tot de schandige saturnaliën welke wij op het Quirinaal en op verschillende openbare plaatsen bespeurden.

Zij waren het, die, geholpen door al de politieke gevangenen en anderen, wien men op voorhand de vrijheid veruggeschonken had, zich naar het Capitolium begaven, waar zij het verval des Heiligen Vaders uitriepen; zij waren het, die den kapitein Raphaël de la Begassière bij graaf Macchi afwachtten en hem overlaadden met oorveegen; zij waren het, die den luitenant Tarabini vastgrepen en hem in 't gezicht spuwden; die den luitenant Montcabrier met stokslagen op het hoofd afmaakten. Er bestond van wege de overheid eene halve verstandhouding (wel te verstaan indien men zeggen mag dat er te Rome nog

eenige overheid bestond). Ook wilde men aan de wereld bewijzen, dat de Romeinen de Zouaven en het klerikaal gouvernement verfoeiden.

Zulksdanigen waren de nieuwe bewoners van die geliefde heiligestad Rome, wanneer ik onder duizende moeilijkheden eene huurkoets opzocht, die mij zou toelaten de omstreken der bres te doorloopen. Aan de Villa Ludovisi gekomen, lieten de bersaglieri, die ze bewaakten, mij gemakkelijk tocnaderen. Bij het vallen des nachts doorliepen wij gezamenlijk de voornaamste plaatsen, waar de 6^e kompanie van het 1^e bataillon gevochten had. Te vergeefs volgde ik de wallen, beklom ik herhaalde malen de bolwerken, waar Crombez moest gekwetst zijn geworden; ik riep hem, niemand antwoordde. Middelerwijl ik deze opzoekingen voortzette, kwam de huiswachter van den hertog de Sora mij zeggen, dat omstreeks twee ure, een gekwetste sergeant door twee vreemdelingen was weggedragen geworden. Dan wendde ik mij naar de poort Pia, om er het lichaam van den jeugdigen de Giry te zoeken, doch ik werd tegengehouden door het zegevierende gepeupel en was verplicht terug te keeren; ik ging op nieuw de Villa Ludovisi binnen, en met behulp van twee tuiniers des hertogs, nam ik het lichaam van Lestourbillon mede, hetwelk ik in mijn rijtuig plaatste en naar het hospitaal des H. Geestes overbracht. Dan begaf ik mij op de Sint-Pieters-

plaats, waar onze lieve Zouaven begonnen te slapen onder den blauwen hemel, en ik was voornemens te doen gelijk zij. Doch men verplichtte mij in het Vatikaan binnen te komen, waar Mgr de Merode mij met liefde zijn bed afstond.

Van den 21ⁿ 's morgens begon ik mij bezig te houden met de kleine aanbelangen der Zouaven te regelen en hunne reis te vergemakkelijken, want het art. 2 der kapitulatie was geschonden en men belette ze hunnen legertros mede te nemen. Ten 9 ure, deed onze lieve kolonel Allet ons zijn laatste verslag, met dezelfde kalmte en dezelfde eenvoudigheid als bij het vertrek der Via della Valle. « Neemt ieder uw boekje, mijne kinderen, » zegde hij eindigende, men weet niet wat er kan « voorvallen. Gij hebt uwen plicht gekweten, » men kan niets méér vragen. » — Ja, men weet niet wat kan voorvallen, men kent de ongelukken en de rampen niet, welke de Piemonteesche overweldiging over den Heiligen Stoel kan neêrhalen; doch zeker is het, dat het tijdelijk gezag niet aan het geestelijk gezag mag ontbreken, en dat de Zouaven de trouwe verdedigers des tijdelijks gezags zijn. De Zouaven zijn verpletterd geweest, maar zij zijn niet verslagen geweest; zij hebben de wapens afgegeven op huns Vaders en Souvereins bevel; zij zijn gevallen in den vollen luister huns roems, dapper, geoefend, aan den oorlog gewend, ten getalle van meer dan drie duizend,

komende uit alle de werelddeelen waar de Kerk kinderen heeft : Hollanders, Canadaschen, Franschen of Belgen, doch vooral verkleefde zonen der Heilige Kerk. Zulk een regiment zal nooit vergaan ; het is uit het geloof opgestaan, het groeide op midden der wederwaardigheden, heden is het geteekend met den stempel van Christus' lijden, derhalve ook zal het verrijzen.

Rond negen ure, las ik voor de laatste maal in Sint-Pieter de mis, welke Pieter Lagrange mij diende; toen ik van de domkerk afkwam, was de overgaaf der wapens begonnen. Tegen den middag trok ons lief regiment naar de poort dezer stad Rome, welke het zoozeer bemind had, welke het ten koste zijns bloeds verdedigd had, na haar door geloof en door verdueligheid gesticht te hebben. Men zocht den Heiligen Vader de ontroering dezes afscheids te sparen; een prelaat en twee dokters bleven in de voorkamer om te beletten van hem het oogenblik des vertreks te doen kennen. Edoch in de reien onzer soldaten verspreidde zich een gevoel van droefenis, en het werd eene vraag ; men had gezwezen bij de kapitulatie, men had gezwezen bij het overgeven der wapens, nu sprak men : « Nog eens den Paus zien, nog eens zijnen zegen ontvangen, en men zou tevreden en getroost vertrekken. » Alsdan beklom generaal Kanzler den trap des Vatikaans en vroeg den Heiligen Vader te mogen spreken.

Nauwelijks had Pius IX de vraag zijner kinderen gehoord, of hij deed zelf het venster zijner kamer open, dat uitzicht heeft op Sint-Pietersplaats, strekte de armen uit en sprak de plechtige zegening : *Benedictio Dei omnipotentis*.... Een ontzagelijk geroep van : « Leve Pius IX ! » ontsprong aan alle borsten. Als de laatste Zouaaf de plaats verliet, viel Pius IX op eenen leunstoel ; hij lag in bezwijming....

Ondertusschen, die edelmoedige overwonnelingen deden hunne overwinnaars nog beven. Er was een bevel gegeven geweest, om de troepen in de wagons te doen gaan aan de draaibrug van Sint-Paulus, langs de poort Portese ; doch generaal Bixio, wiens trotschheid onverdragelijk begon te worden, eischte, uit vrees eener demonstratie in hun voordeel, dat zij te voet zouden gaan tot Ponte-Gallera, op 25 kilometers afstand van Rome.

Deze inlichting heb ik te danken aan eenen Piemonteesch majoor, die den bestelden trein bestuurde ; met hem verbeidde ik aan de IJzeren Poort van 's middags tot vijf ure.

De Zouaven hebben Rome verlaten, er blijft ons niet meer overig dan ze op te volgen. Ik begeef mij naar Florencië, om van de vreemde afgezanten de uitvoering te bekomen van artikel 3 der kapitulatie, krachtens hetwelk men het kosteloos vervoer waarborgt tot aan de grenzen

van elken Staat, of ten minste eene vergoeding in evenredigheid der onkosten.

Een trek om te eindigen; deze zal u de tucht leeren kennen welke de Eeuwige-Stad geniet, en welke veiligheid het Italiaansch leger er is komen aanbrengen.

Een Zouaaf uit Gent, Alfons Delva genaamd, leed aan de koorts, op den dag der inneming van Rome, en was in de Sinte-Martha's kazerne gebleven, als oppasser. Toen de Piemonteezen er, ten drie ure, introkken, namen zij hem in hechtenis en wierpen hem in een klein gevang, waarin hij gedurende acht-en-veertig uren verbleef met eene kruik water en een weinig bruin brood. Eenen dokter verzocht hebbende, die de uitbersting der pokskens bestatigde, werd hij (donderdag 22), in 't midden des dags, naar het Sint-Jacobus hospitaal geleid. Zoodra het gepeupel hem ontwaarde, wierp het zich op hem; deze gaf hem eenen stamp, geen eenen vuistslag, een derde duwde hem zijne sigaar in de knevels; en aldus ging hij den Corso, in geheel deszelfs lengte door. Pas had hij zijn bewustzijn terugbekomen, toen hij mij, dezen morgen, deed roepen om zijne biecht te hooren. O vrijheid! o menschlievendheid! o veiligheid!

Aanvaard, enz.